

مصادیق اداره منزل در غیاب همسر در سیره حضرت فاطمه (سلام الله علیها)

نرگس زارع^۱

چکیده

شناخت مصادیق اداره منزل از پایه‌های مهم به وجود آمدن یک خانواده عالی بوده و زمینه را برای خلق یک جامعه اصیل فراهم کرده است؛ داشتن و تشکیل دادن یک خانواده خوب نیازمند انجام مسئولیت‌هایی است مخصوصاً اگر در غیاب همسر باشد که بسیار دشوارتر است مانند: خانه‌داری، فرزندپروری، رسیدگی به امور خانواده، دادن آرامش و احساس امنیت فرزندان، مدیریت مالی و روانی خانواده، که با الگوگیری از حضرت زهرا (سلام الله علیها) دختر پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) که سرمشق جاودانه برای همه بشریت و در همه عرصه‌های زندگی است محقق می‌شود. از جمله کارهای ایشان، عبادی دانستن کار در خانه و الهی دیدن کمک به همسر، تا شانه خالی نکردن از فرزندآوری و تربیت او است و نقش‌آفرینی ایشان در غیاب همسر چرا که حضرت فاطمه (سلام الله علیها) در تمام مبارزات سیاسی و جنگ‌های نظامی مایه امید و دلگرمی حضرت علی (علیه السلام) بود؛ در غیاب او خانه و فرزندان را به خوبی اداره می‌کرد که پیروی از او باعث می‌شود که خانه خود را کانون مهرورزی کنیم و راه را برای رسیدن به قله‌های تکامل و تعالی هموارسازیم. روش گردآوری اطلاعات کتابخانه‌ای و نوع آن توصیفی است و هدف از آن رسیدن به سبک زندگی فاطمی است.

واژگان کلیدی: خانه داری، فاطمه (سلام الله علیها)، مادری، همسر داری، غیاب همسر.

^۱ طلبه سطح دو حوزه حضرت زینب کبری (س).

مقدمه

هر مکانی باید دارای نظم و تحت مدیریت فرد شایسته باشد و خانه نیز از این قانون استثنا نیست بلکه اولویت نیز دارد. پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) فرمودند: (والمرأه سیدت بیتها ومسئولت عن رعیتها) زن خانم و رئیس خانه خویش است و در این ریاست او مسئولیت زیردستان خویش را دارد؛ همچنین فرمودند: (کل نفس من بنی آدم سید، فالرجل سید اهلہ والمرأت سیده اهلها) هر فردی از افراد بنی آدم رئیس است، مرد در امر خانواده و زن در امور خانه و خانه داری ریاست دارد. مدیریت دقیق و حساب شده امور خانه یک هنر است؛ این هنر در زندگی حضرت زهرا (سلام الله علیها) وجود داشته است؛ مخصوصاً در غیاب حضرت علی (علیه السلام) چون ایشان به خاطر شرایط صدر اسلام اغلب اوقات در کارزار جنگ با دشمنان بودند.

پس از تقسیم کار زندگی حضرت زهرا و علی (علیه السلام) توسط پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) و محول کردن کار داخل خانه به حضرت زهرا (سلام الله علیها)، مسئولیت پذیری حضرتش، بهترین عامل برای رونق به خانه و پیشبرد اهداف تشکیل خانواده می باشد؛ که برخی از جلوه های آن عبارت است از:

۱. منزل ساده حضرت زهرا و سخت کوشی و کار شبانه روزی در آن
۲. قبول و انجام معمولی ترین امور خانه داری همچون خانه روبی، تهیه آرد و نان و آب و کار در مطبخ.
۳. تحمل مشکلات زندگی علی (علیه السلام) چرا که او مجاهدی بود که به خاطر حضور در جنگ ها علیه دشمنان اسلام کمتر در کنار خانواده بود و فقر عجیب در زندگی اش حاکم بود.
۴. تحمل مشکلات فرزندان و تربیت آنان و حتی بازی نمودن با آنان.
۵. کمک به اقتصاد خانه با پشم ریزی
۶. عمل کردن به توصیه رسول خدا (صلی الله علیه و آله) مبنی بر آزاد گذاردن علی (علیه السلام) در زندگی و عدم تقاضا و خواهش داشتن از علی (علیه السلام)
۷. اندوهبری و شادمان نمودن شوهر و درخشش برای او.
۸. حفظ سکون و آرامش خانواده در غیاب شوهر.
۹. مدیریت مالی و روانی خانواده.

در موضوع مصادیق اداره منزل در سیره حضرت زهرا (س)، کتاب‌ها، مقالات و پایان‌نامه‌های متعددی نوشته شده است. در اینجا به برخی از مهم‌ترین منابع اشاره می‌کنیم:

الف) کتاب "سیره خانوادگی حضرت زهرا (س)" - نویسنده: محمد محمدی اشتهاردی

این کتاب به بررسی سبک زندگی خانوادگی حضرت زهرا (س) می‌پردازد و بخشی از آن به شیوه مدیریت منزل، تقسیم کار با امام علی (ع)، تربیت فرزندان و اقتصاد خانواده اختصاص دارد. نویسنده با استناد به روایات، الگوی عملی ایشان در خانه‌داری و همسر داری را تبیین می‌کند.

ب) کتاب "الگوی مدیریت خانه در سیره فاطمی" - نویسنده: زهرا رأیت‌اللهی

این کتاب به صورت تخصصی به روش‌های مدیریت منزل در زندگی حضرت زهرا (س) پرداخته و مصادیقی مانند نظم در کارها، قناعت، همکاری با همسر و تربیت فرزند را بررسی می‌کند.

الف) پایان‌نامه "بررسی شیوه‌های مدیریت خانه در سیره حضرت فاطمه زهرا (س)" - دانشگاه تهران، دانشجو: زهرا رضایی

این پژوهش به روش‌های مدیریتی حضرت زهرا (س) در امور خانه‌داری، همکاری با همسر و تربیت فرزندان پرداخته و الگوی اسلامی مدیریت خانواده را استخراج می‌کند.

ب) پایان‌نامه "نقش حضرت زهرا (س) در تحکیم خانواده با تأکید بر روایات" - دانشگاه قم، دانشجو: مریم حسینی

این پایان‌نامه با استناد به روایات، نقش حضرت زهرا (س) را در ایجاد خانواده‌ای منسجم و موفق بررسی کرده و مصادیق رفتاری ایشان در تعامل با همسر و فرزندان را تحلیل می‌کند.

الف) مقاله "مدیریت اقتصادی خانواده در سیره حضرت زهرا (س)" - نویسنده: فاطمه قاسم‌پور (مجله بانوان شیعه)

این مقاله به بررسی شیوه‌های اقتصادی حضرت زهرا (س) در اداره خانه می‌پردازد، از جمله قناعت، انفاق به فقرا و استفاده بهینه از منابع محدود.

ب) مقاله "تربیت فرزند در سیره حضرت فاطمه (س)" - نویسنده: سید محمدحسین فضل‌الله (فصلنامه علوم تربیتی)

این مقاله نقش حضرت زهرا (س) را در تربیت فرزندانمانند امام حسن (ع) و امام حسین (ع) تحلیل می‌کند و روش‌های عملی ایشان در آموزش دینی و اخلاقی را بررسی می‌نماید.

این منابع، مصادیق اداره منزل در سیره حضرت زهرا (س) را در ابعاد مختلفی مانند: مدیریت اقتصادی، تربیت فرزند، همکاری با همسر و برنامه‌ریزی خانوادگی بررسی کرده‌اند.

نوآوری و مزیت مقاله مصادیق اداره منزل در سیره حضرت زهرا (س) در غیاب همسر نسبت به مقالات موجود:

۱- تمرکز بر شرایط ویژه

- منابع موجود عمدتاً به مدیریت خانه حضرت زهرا (س) در حضور امام علی (ع) پرداخته‌اند.

- این مقاله وضعیت اداره منزل در غیاب همسر (سفرهای جنگی، مأموریت‌ها) را بررسی می‌کند.

۲. پاسخ به نیاز جامعه امروز

- الگویی برای زنان سرپرست خانوار (به دلایل شغلی، طلاق یا فوت همسر) ارائه می‌دهد.

- مثال‌ها:

- مدیریت اقتصادی (قناعت، خودکفایی).

- تربیت فرزند بدون حضور پدر (روش‌های حضرت زهرا در تربیت امامان).

۳. تحلیل روایات مغفول

- بررسی رفتار حضرت زهرا (س) در نبود امام علی (ع)

- صبر و مقاومت (عدم شکایت از تنهایی).

- حفظ روحیه معنوی (نماز، دعا، توکل).

۴. ارائه مدل عملی

- طراحی الگوی مدیریت خانه در غیاب همسر با محورهای:

۱. برنامه‌ریزی زمانی (تقسیم کار بین خود و فرزندان/خدمتکاران مانند فضا).

۲. مدیریت بحران (مقابله با فقر یا فشارهای روانی).

۳. شبکه حمایتی (کمک‌های پیامبر (ص) یا خویشاوندان).

۵. تمایز کلیدی مقاله

- منابع موجود: کلیات مدیریت منزل فاطمی.

- این مقاله: راهکارهای عینی برای زنان تنها با استناد به سیره حضرت زهرا (س).

نتیجه: این مقاله خلأ پژوهشی در سبک زندگی فاطمی را پر کرده و الگویی کاربردی برای زنان مسلمان ارائه می‌دهد.

در این مقاله سعی بر آن است با الگوگیری و بازبینی از کلام و سیره سیده زنان عالم هستی، اوکه در فضائل اخلاقی و انسانی، پدرداری و خدمت به او، شوهر داری، خانه داری و تربیت فرزندان سرآمد روزگار است، و در غیاب شوهر نیز مایه امید و دلگرمی خانواده است، زندگی‌ها ارتقا پیدا کند.

حضرت زهرا (سلام الله علیها) دختر پیامبر اسلام حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) یک زن روحانی ملکوتی و یک انسان به تمام معنا انسان است و با توجه به ویژگی‌های کم نظیر ایشان، بهترین کسی که می‌تواند درس زندگی را به بانوان عصر ما بیاموزد؛ مخصوصاً بانوانی که به خاطر شرایطی از همسرانشان دور هستند و در غیاب همسر به سر می‌برند شخص حضرت زهرا (سلام الله علیها) است؛ پیامبر اکرم در ستایش ایشان فرمودند: (ان ابنتی فاطمه سیده النساء اهل الجنة؛ دخترم فاطمه سرور بانوان بهشتی است).^۱ (حضرت

^۱ مسند ابن حنبل، ج ۳، ص ۸۰.

حضرت فاطمه (سلام الله علیها) جایگاه حساس و والای شوهرش را می‌داند همچنین می‌داند علی (علیه السلام) با چه مشکلاتی روبروست کوشش او ایجاد یک محیط آرام و با صفا در محیط خانه بود تنها سخنی که باعث پریشانی او بشود بر زبان نمی‌آورد بلکه آنچه می‌گفت در جهت افکار همسر فداکار و دلاورش بود.

فاطمه (سلام الله علیها) در تمام مبارزات همسرش اعم از مبارزات سیاسی و جنگ‌های نظامی مایه امید و دلگرمی او بود؛ در غیاب شوهر خانم فرزندان را به خوبی اداره می‌کرد اشتیاق به انتظار بازگشت شوهر از جنگ می‌نشست و تمام سعی و کوشش خدا در راه آسایش او به کار می‌برد؛ وقتی علی (علیه السلام) برمی‌گشت و ساعتی را در کنار خانواده‌اش می‌گذراند تمام خستگی‌های حاصل از جنگ‌های طاقت فرسا از تن او می‌رفت و با خیال آسوده خود را آماده نبردهای آینده می‌نمود؛ وقتی علی (علیه السلام) از جبهه باز می‌گردد فاطمه (سلام الله علیها) به استقبال او می‌رود و با روی گشاده و لبخند حاکی از رضایت و افتخار به او می‌نگرد؛ لباس و شمشیر خون آلوده او را می‌شوید و از حوادث میدان جنگ از او می‌پرسد و بدین وسیله نقش خود را در جهاد سرنوشت ساز اسلام و در تقویت روانی شوی مجاهدش ایفا می‌کند.

دردهای علی (علیه السلام) درد فاطمه (سلام الله علیها) نیز است از این رو گفتار و کردار زهرا (سلام الله علیها) در راستای خواست علی (علیه السلام) بود پیوند وفاداری و پیوند زناشویی در خانه علی (علیه السلام) آنچنان محکم و استوار بود که تنها مرگ می‌توانست در ظاهر آنها را از هم جدا کند.

امام رضا (علیه السلام) فرمودند: ما افاد عبد فائده خیر من زوجته صالحه اذا رآها سرته و اذا غاب عنها حفظته فی نفسها و ماله: بنده مومن هیچ بهره‌ای نبرده است بهتر از اینکه همسر خوب و شایسته‌ای داشته باشد که هنگام حضور شوهر مایه خوشحالی و در غیاب شوهر نگهدار ناموس و مال او باشد^۱؛ از نعمت‌های بزرگ خداوند داشتن همسر خوب، موافق، همدل، همراه، صبور و مددکار است در این روایت از همسر صالح بسیار ستایش شده است.

^۱ مسند امام رضا، ج ۲، ص ۲۵۶

امام صادق (علیه السلام) از پیغمبر اکرم (صلی الله علیه و آله) نقل می کند که فرموده است: برای مرد مسلمان بعد از اسلام هیچ فایده ای بیشتر از این نیست که دارای زن مسلمانی باشد که چون به او نظر افکند مسرور گردد، اوامر شوهر را اطاعت کند و در غیاب شوهر ناموس خود را حفظ نماید.^۱

پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) می فرماید: و زوجت مومنه تسره اذا نظر اليها و تحفظه اذا غاب عنها فی نفسها و ماله؛ آنگاه که خدا بخواهد خیر دنیا و آخرت را برای فردی جمع آورد او را از چهار نعمت ذیل برخوردار می سازد، قلبی که نسبت به عظمت خداوند خاشع باشد، زبانی که ذکر خدا گوید، جسمی که بر بلا و مصیبت صبر نماید، و زن با ایمانی که اگر به او نظر افکند شادمان گردد و ناموس خود و مال شوهر را در غیاب او حفظ نماید.^۲

حاصل این کانون داری و کار و تلاش در منزل

ثمره کار حضرت فاطمه (سلام الله علیها) عبادت و دارای ارزش بسیار است زیرا:

۱. خدمت به مردی است که عزیز خداست و مرد رزم و جهاد است و خدا به او نظر عنایت بسیاری دارد.
۲. علی شدن امام علی (علیه السلام) در سایه انس و هم مسکنی اوست و چه زیباست کار برای چنین افراد.
۳. خدمت به فرزندان و تربیت نسلی است که انسان دوست، متعهد، مکتبی و نمونه عالی تربیت اسلامی اند.
۴. خدمت به اسلام بود زیرا که در سایه آن موجبات خدمت به اسلام و مسلمین فراهم آمد و ضدیت ها با آن سرکوب شد و مردم توانستند راه خود را بیابند.
۵. سرانجام حضرت فاطمه (سلام الله علیها) با مدیریت خود درس زندگی توأم با سعادت به زنان داد تجاربی فراهم آورد که بهره گیری از آن عامل رشد انسانیت، انسان و مخصوصاً زنان جهان است و کدام عبادت است که به این میزان دارای ارزش و ثمره اجتماعی باشد؛ ایشان الگویی است برای تمام زنانی که در شرایط سخت و به دور از همسر زندگی میکنند و مسئولیتهای سنگینی در زندگی دارند.

^۱ شیخ کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، ج ۵، ص ۳۲۷

^۲ الکافی، ج ۵، ص ۳۲۷

در پایان اهمیت خانه داری را در واپسین لحظات عمر حضرت فاطمه (سلام الله علیها) می توان دید که هنگامی که ایشان در بستر افتاده بود و پدر بزرگوارش را در خواب دیده بود که بدو می فرماید: (دخترم مشتاق دیدار تو هستم نزد من بشتاب) سپس به او فرمود: (فاطمه تو امشب مهمان من هستی) فاطمه (سلام الله علیها) که گویی در حالت بیداری و هوشیاری پیش از رحلت به سر می برد، چشمان مبارکش را گشود و جانی تازه گرفت و به تدبیر امور خانه پرداخت و با غنیمت شمردن آخرین لحظات عمر شریفش با کمک دست یا تکیه بر دیوار به سوی محلی که آب در خانه بود به راه افتاد و با دست های لرزان خویش به شستن لباس های کودکانش همت گمارد و سپس عزیزانش را خواست و سر آنها را شست و شو داد چرا که او می دانست آخرین روز زندگی اش است و از فردا غبار یتیمی بر سر فرزندانش ریخته خواهد شد و بی مادر می شوند.

نتیجه گیری

اداره منزل کاری سخت و دشوار است و نظام آفرینش در طبیعت زن خصائصی نهاده که برای پرورش فرزند و اداره نظام خانواده از هر حیث مناسب است؛ خانه داری و فرزندآوری مجاهدتی بزرگ و هنر زنانه است که توأم با صبر، عاطفه و احساسات می باشد و اگر توجه لازم به آن صورت پذیرد پیشرفت یک جامعه تضمین خواهد شد. بارز ترین نمونه آن حضرت زهرا (سلام الله علیها) است که در عصر پیدایش اسلام زندگی می کردند که امکانات در دسترس خانواده ها بسیار اندک بود و با وجود جنگ های تحمیلی پیایی، دلاوری مانند امام علی (علیه السلام) گاه ناگزیر به حضور در میدان رزم و گاه وادار به انجام کارهای سخت و کم اجرت مانند: آبیاری کشتزارها می شد؛ حضرت فاطمه (سلام الله علیها) در چنین تنگنایی و در حالی که نوجوانی بیش نبود اداره داخلی خانه و خانواده را به عهده گرفت در حالی که جهیزیه و تجهیزات زندگی ایشان اندک بوده و این به معنای لزوم کار و تلاش بیشتر در درون این خانه ی بی آرایش بوده است. اگر زنی بتواند در خانه مانند حضرت زهرا (سلام الله علیها) وظایف و مسئولیت خود را به نحو مطلوب انجام دهد یعنی هم به عبادت خود بپردازد، هم خوب شوهر داری کند و هم فرزندان صالحی تربیت نماید و ارتباط شایسته ای با خویشان و همسایگان داشته باشد، هم بتواند در غیاب شوهر حافظ ناموس و مال او باشد و در حضور او مایه امید و دلگرمی او، این زن یک هنرمند واقعی است؛ که مدیریت هنرمندانه ای را در خانه و

^۱ محلاتی، ذبیح الله، ریاحین الشریعه، ج ۲، ص ۶۵

خانه‌داری از خود بروز داده است؛ که باعث ایجاد: ۱. صمیمیت و محبت در بین اعضای خانواده می‌شود ۲. زمینه رشد و شکوفایی استعدادهای اعضای خانواده را فراهم می‌سازد ۳. سبب اشتیاق و نشاط زن برای ادامه دادن زندگی مشترک می‌گردد در نتیجه خانواده‌ای را شکل می‌دهد که از هر حیث بهترین است.

پیشنهاد میشود برای الگوگیری از زندگی حضرت زهرا داستان های زندگی ایشان برای بچه ها خوانده شود و بروشورهای تهیه شده تا به خانواده ها داده شود .

فهرست منابع

۱. قرآن کریم.
۲. ابن شهر آشوب، محمدبن علی، مناقب آل ابی طالب، محقق: یوسف بقاعی، بیروت-لبنان، دارالاضواء، ۱۴۱۲ق.
۳. اصبهانی، ابونعیم، حلیه الاولیا، بیروت-لبنان، دار الکتب العربی، ۱۹۸۸م.
۴. بغدادی، احمدبن محمدبن حنبل، مسند، بیروت-لبنان، بی‌نا، چاپ اول، ۱۴۱۶ق.
۵. بهایی، محمدبن حسین، کشکول، بیروت-لبنان، مؤسسه علمی مطبوعات، ۲۰۱۰م.
۶. الحرعاملی، محمدبن الحسن، وسایل شیعہ، بیروت، مؤسسه آل البيت الاحیاء التراث، ۱۹۹۲م.
۷. خمینی، روح الله، جایگاه زن در اندیشه امام خمینی، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۹۰ش.
۸. داداش زاده، عباس، معصوم سوم، تهران، میامین، ۱۳۹۶ش.
۹. دشتی، محمد، فرهنگ سخنان فاطمه (سلام الله علیها)، قم، مؤسسه فرهنگی تحقیقاتی امیرالمؤمنین (علیه السلام)، ۱۳۹۴ش.
۱۰. رحمانی همدانی، احمد، فاطمه الزهرا بهجه قلب مصطفی، بیجا، مرکز فرهنگی انتشاراتی منیر، ۱۴۱۳ق.
۱۱. صدوق، محمدبن علی بن بابویه، امالی، ترجمه: محمد باقر کمره‌ای، تهران، کتابچی، ۱۳۷۶ش.
۱۲. طبری صغیر، محمدبن جریر، دلائل امامه، قم، دار الذخائر، ۱۳۸۳ق.
۱۳. قمی، عباس، سفینه البحار، قم، اسوه، ۱۴۱۴ق.

۱۴. قمی، عباس، منتهی الامال، قم، دلیل، ۱۳۷۹ش
۱۵. الکوفی، فرات بن ابراهیم، تفسیر فرات الکوفی، بیجا، طبع و نشر، ۱۳۶۹ش.
۱۶. مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، بیروت-لبنان، دارالاحیاء التراث العربی، ۱۹۹۲م.
۱۷. محلاتی، ذبیح الله، ریاحین الشریعه، تهران، دار الکتاب اسلامی، ۱۳۶۹ش
۱۸. نراقی، مهدی، محرق القلوب، ترجمه: علی نظری منفرد، ۱۳۳۹ق.
۱۹. نوری، میرزا حسین، مستدرک الوسائل ومستنبط المسایل، بیروت-لبنان، مؤسسه آل البیت، چاپ اول، ۱۳۶۹ش.
۲۰. نیشابوری، فتال، روضه الواعظین، ترجمه: مهدوی دامغانی، تهران، بینا، ۱۳۶۶ش.